

РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І ОХОРОНА ПРИРОДИ

УДК:332.14:[332.334.4:711.58](477.83-25)"20"

Микола НАЗАРУК

ПРОСТОРОВІ ЗМІНИ НА ТЕРИТОРІЇ МІСТА ЛЬВОВА В ХХІ СТОЛІТТІ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Структурні зміни зумовлюють перетворення в економіці країни, особливо відчутні на території великих міст. Ці зміни можуть бути різними за масштабами та інтенсивністю впливу на діяльність суб'єктів економіки, які слід розглядати не лише як відокремлені у межах економічної підсистеми міста елементи продуктивних сил, але і як колективи людей, тобто з позиції соціуму. В роботі розглянуто геопросторові зміни в розподілі земель міста Львова, переваги та ризики зростання щільності забудови на території міста. В останні роки значні зміни в простір міста вносять нові житлові квартали. Якщо в 2000 році прийнято в експлуатацію житлових будівель 109 одиниць, а в 2015 році 433 одиниці (відповідно загальної площі житла 95,9 тис. м. кв. і 571,5 тис.м.кв.). Більшість забудовників віддають перевагу забудові центральних районів Львова. У цьому випадку жителі новобудов отримують розвинену інфраструктуру з транспортними розв'язками та об'єктами соціальної сфери: школами, дитячими садками, магазинами, спортивними комплексами.

Нерегульований приплив індивідуального автотранспорту міста як на самих магістралях, так і безпосередньо на сільбищній території зумовлює вилучення значних площ для розміщення автостоянок, розширення об'єктів транспортного обслуговування, ущільнення території житлових районів, у тому числі житлової забудови, а в кінцевому підсумку погіршення умов проживання.

Ключові слова: геопростір, структура міських земель, житлова забудова, автотранспорт, Львів.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток відбувається як в часі, так і на певній території, яка вимірюється шириною, довжиною і висотою. Територіальні аспекти діяльності вже давно стали центром особливої уваги архітекторів, економістів, географів, екологів і т. д. Розвиток міста нерозривно пов'язаний з територією, на якій воно знаходиться. Про суттєвість впливу території на розвиток міста звертає увагу Ж.Боже – Гарньє [1], який так визначає місто:

«місто – плід зусиль природи і людини. Подібно до квітки, він зобов'язаний своїми відмінними особливостями як тій території, на якій виріс, її ґрунту і клімату, так і праці людей». Структурні зміни зумовлюють перетворення в економіці країни, особливо відчутні на території великих міст. Ці зміни можуть бути різними за масштабами та інтенсивністю впливу на діяльність суб'єктів економіки, які слід розглядати не лише як відокремлені у межах економічної підсистеми міста елементи продуктивних сил, але і як колективи людей, тобто з позиції соціуму. Ці наслідки, своєю чергою, можуть бути причинами, передумовами та рушійними силами змін у структурі системи міста, а тому потребують вивчення з урахуванням економічного, соціального, регіонального, галузевого спрямування. Деструктивна ситуація, що склалася у сфері господарювання, є об'єктивним відображенням способу господарювання, яке базується на неощадливому природокористуванні для досягнення

неконтрольованого збільшення темпів економічного зростання, що відбувається на застарілій, економічно небезпечній, ресурсомісткій технічній і технологічній основі суспільного виробництва. До того ж ринкова економіка неспроможна подолати глобальні економічні проблеми у системі містоутворення. Пояснюється це тим, що ринкові сили здебільшого орієнтовані на окремих осіб, промислові компанії, чий інтереси суперечать живій природі.

Метою нашого дослідження були процеси, що відбувалися в геопросторі Львова на початку ХХІ століття, їх вплив на функціонування і розвиток міста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про значення структурних змін в економіці окремих регіонів, роль промисловості у формуванні інфраструктури та соціального розвитку міста висвітлювались у працях В.І. Нудельмана, Г.П. Підгрушного, В.І. Захарченко та інших авторів [4]. Однак досі недостатньо досліджено наслідки структурних змін в геопросторі міста.

Виклад основного матеріалу. Зміни у структурі геопростору міста, як і загалом в Україні, значною мірою зумовлені зміною власності на засоби виробництва, які призвели до переходу переважної частини підприємств міста з державного до недержавного сектора. Роздержавлення майна державних підприємств – це відчуження майна, що перебувало у державній і комунальній власності, на користь фізичних та недержавних юридичних осіб. Ці

процеси у Львові розпочалися на початку 90-х років минулого століття.

Дослідження процесів суспільно-просторових змін в економіці пов'язані із становленням концепції збалансованого розвитку території. Вони стосувались головним чином залучених до аналізу складових розвитку та вихідних категорій, покладених в основу концепції. Розвиток міста ми розглядаємо не тільки через призму функціонування економічної складової, а й соціальної та екологічної. В своєму дослідженні ми особливу увагу звертаємо на розвиток суспільно-просторових процесів на території міста. Складовими яких, на думку професора К.В.Мезенцева є : «територіальне концентрування, агломерування, районування на просторову дифузю, ще далі – окремі про-

цеси переміщення та локалізації різних видів людської діяльності у просторі» [2, С. 95].

В умовах перебудови економічних відносин і провадження нової соціальної політики значно змінилося відношення до міської території як однієї з важливих складових ресурсного потенціалу розвитку міста. Територія міста виступає одним з критеріїв міського розвитку, оскільки, вона, з одного боку, має якість багатоцільового ресурсу, призначеного для різних видів використання, а з другого – характеризується своєю обмеженістю [3]. На скільки змінилося за останні п'ятнадцять років призначення земель у місті, ми можемо відстежити з рис. 1. Як бачимо, земель зайнятих під забудову збільшилася на 3% і майже не залишилося вільних земель у місті.

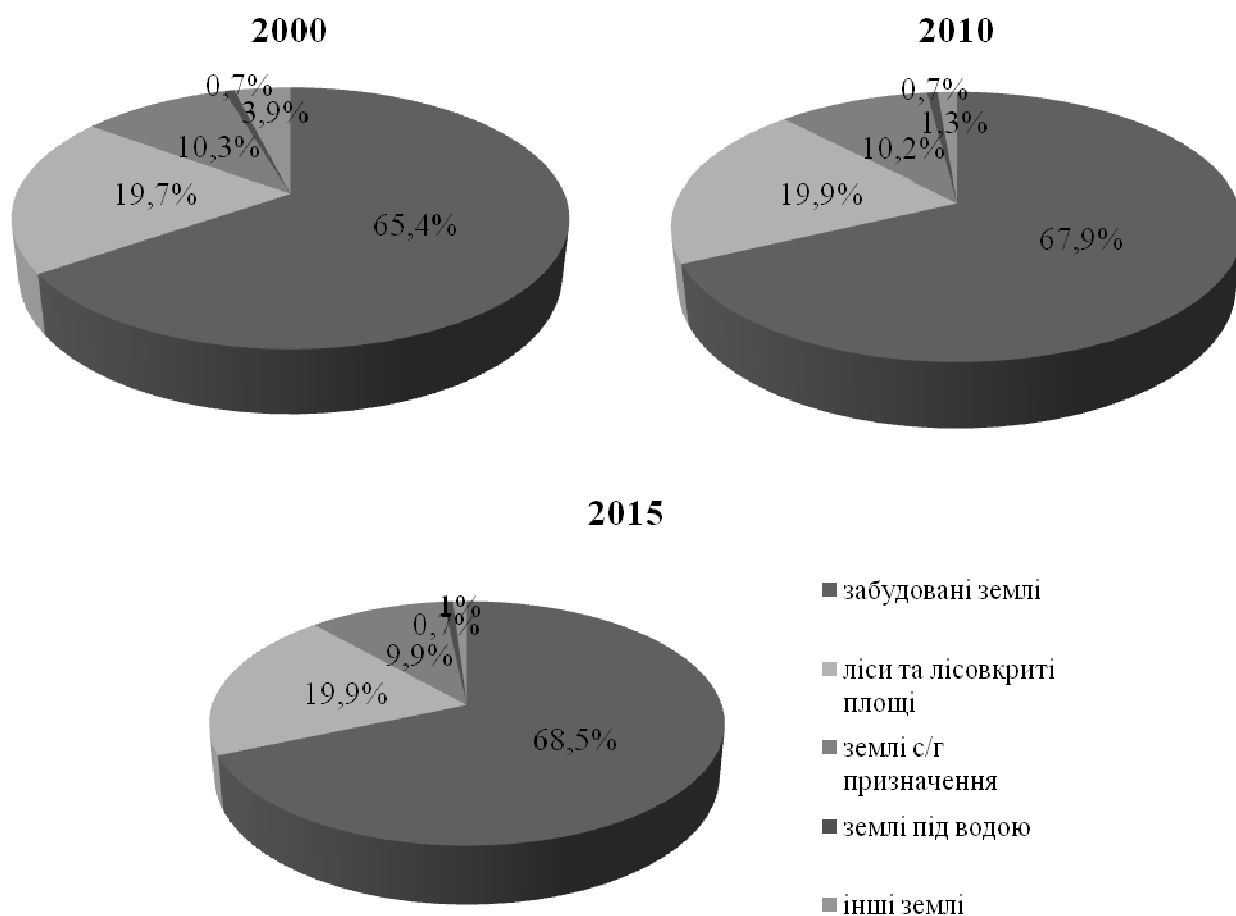

Рис. 1 Розподіл землі міста Львова на кінець 2000, 2010, 2015 рр. (%)

Міська територія все активніше починає виступати як товар з унікальними специфічними властивостями. У зв'язку з тим коло містобудівних критеріїв стосовно використання територіальних ресурсів потребує суттєвого розширення, включаючи екологічні, соціальні, а в окремих випадках і політичні цілі. Територія Львова відіграє особливу роль як чинник суспільного розвитку, адже тут станом на

1.01.2015р. сконцентровано 42,6% соціально-економічного потенціалу області. (територія міста займає 0,8% площі області).

Нові економічні відносини, земельні, приватизаційні й інвестиційні процеси, розвиток форм власності вимагають корінних змін у плануванні, проектуванні і забудові міста. На перший план висувається вирішення соціальних проблем: створення оптимального середо-

вища для життєдіяльності мешканців міста та задоволення їх потреб, адаптація міста до людини з урахуванням насамперед соціально-економічних і екологічних проблем. У зв'язку з цим, головним у межах просторового екологічного планування є питання: придатності даної території для повного використання (функціонування) і чутливості її до користування (навантаження), зокрема житлової забудови.

Розглядаючи житлову забудову як чинник

геопросторової організації міста, вважаємо, що вихідним поняттям повинно бути вчення про життєве середовище – середовище природне (якого незайманим залишилося не так багато, особливо поблизу населених пунктів) і штучне, створене людиною. Середовище – явище не тільки і не стільки фізичне, скільки соціальне. Воно викликається до життя, створюється, функціонує і змінюється як результат суспільної діяльності.

Рис. 2. Геопросторове розташування основних житлових комплексів (ЖК) в центральній частині м. Львова (станом на 01.01. 2017 р.)

В останні роки значні зміни в простір міста вносять нові житлові квартали. Якщо в 2000 році прийнято в експлуатацію житлових будівель 109 одиниць, а в 2015 році 433 одиниці (відповідно загальної площі житла 95,9 тис. м. кв. і 571,5 тис.м.кв.). Такі процеси впливають на геопросторові зміни території міста. Новобудови у Львові стають все більш популярними на ринку нерухомості. Це пояснюється тим, що новобудови проектується і зводяться з урахуванням передових технологій і є більш комфортними порівняно з квартирами вторинного ринку, більшість з яких побудовано ще в радянські часи. У нових комплексах передбачені квартири різного метражу і планувань, щоб задовольнити попит максимальної кількості покупців. Ще одним чинником який сприяє розвитку ринку новобудов Львова є наявність потужних компаній –забудовників з великим досвідом роботи. Багато новобудов Львова оснащено автономними джерелами тепла, що робить їх більш економічними і незалежними в порівнянні з будинками із цен-

тралізованим опаленням. Більшість забудовників віддають перевагу забудові центральних районів Львова. У цьому випадку жителі новобудов отримують розвинену інфраструктуру з транспортними розв'язками та об'єктами соціальної сфери: школами, дитячими садочками, магазинами, спортивними комплексами. Це, зокрема, житловий комплекс «Старе місто» – вул. Балабана,12; житловий комплекс Велика Британія – вул. Шевченка, 17; ЖК «Семицвіт» – вул Шевченка,60; ЖК Avalon Garden (вул. Порохова,20) та інш. (див. рис. 2).

Окремою проблемою сучасної містобудівної практики є розміщення в межах міста об'єктів обслуговування автотранспорту. Нерегульований приплив індивідуального автотранспорту міста як на самих магістралях, так і безпосередньо на сельбищній території зумовлює вилучення значних площ для розміщення автостоянок, розширення об'єктів транспортного обслуговування, ущільнення території житлових районів, у тому числі житлової забудови, а в кінцевому підсумку погіршення умов

проживання. Нині навколо нових житлових будинків замість нормативних за площею дитячих і господарських майданчиків, місць відпочинку для дорослих проектується значні за площею наземні автостоянки, які займають більшість прибудинкової території. Це призводить не тільки до скорочення її корисної площі, перетворення ландшафту житлової зони на так звані «технопарки» й погіршення психоемоційного відновлення та відпочинку мешканців, а й до підвищення рівня загазованості приземного шару атмосфери та шуму на прибудинковій території, створює реальні умови погіршення для життєдіяльності та здоров'я населення. Дуже актуальними залишаються питання розміщення в межах міста автозаправних станцій (АЗС), автозаправних комплексів (АЗК), комбінованих АЗС з газозаправними

пунктами (пропан – бутан), станцій технічного обслуговування (СТО) автомобілів, автомийок тощо. При нинішній високій вартості землі й обмеженості вільних земельних ресурсів у складі території міста виявляється неабияке прагнення інвесторів максимально використати отриману земельну ділянку і розмістити на ній увесь спектр об'єктів обслуговування автотранспорту: автозаправні резервуари й наливні колонки, кафе, магазини супутніх і продовольчих товарів, автомийки, пункти технічного обслуговування автомобілів, шиномонтажні відділення тощо. Але при цьому не варто забувати, що автозаправні станції є об'єктами несприятливого впливу на довкілля і перебування на них відвідувачів повинно бути тимчасовим і недовгим.

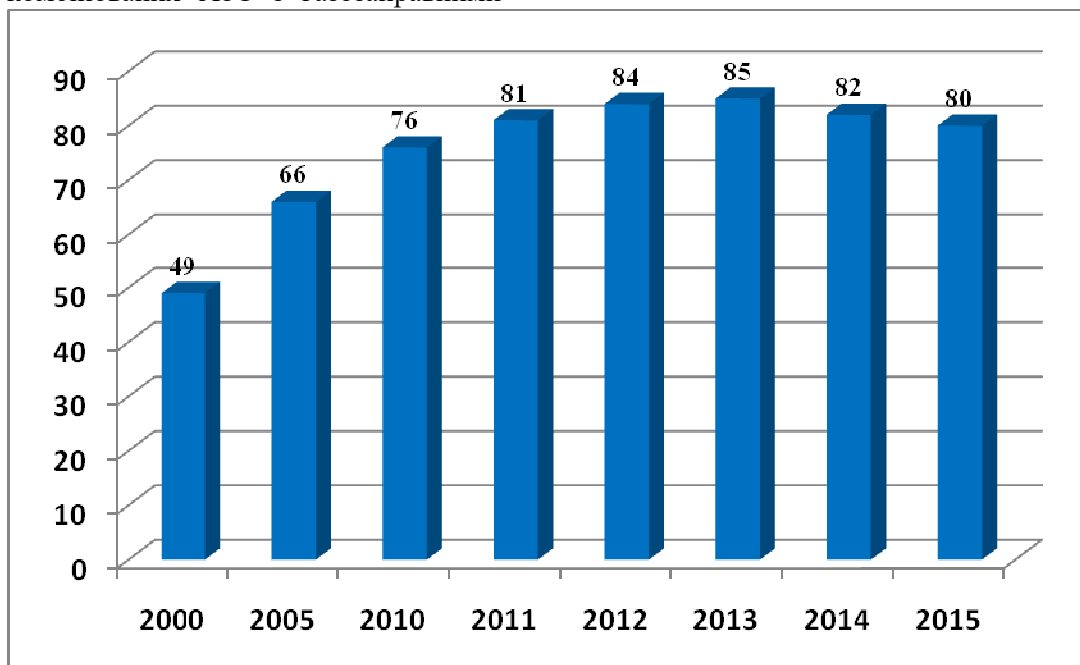

Рис. 3 Автозаправні станції, включаючи АГНКС (на кінець року, одиниць)

Крім того, АЗС разом з пунктами технічного обслуговування автомобілів – це вже АЗК, які повинні розміщатися за межами сільбищної території: у промисловій або комунально – складських зонах міста. СТО транспортних засобів є об'єктами підвищеної екологічної безпеки. Вони мають як організовані, так і неорганізовані джерела викидів. Не зважаючи на екологічну небезпеку кількість автозаправних станцій в за останні п'ятнадцять років збільшилася майже вдвічі (рис. 3). За цей же період у місті збільшилася кількість обслуговування автомобілів на с станціях технічного обслуговування з 13 тис обслуговувань автомобілів у 2010 році до 29 тисяч обслуговувань у 2015 році [5].

Характерною ознакою сучасної доби стало поглиблення інтересу мешканців міста до

проблем озеленення. При цьому акцент роблять на розширенні площ об'єктів зеленої інфраструктури та здійсненні нею екологічних і соціально – економічних функцій. Це пояснюється нинішнім станом екологічної обстановки, що набуває загрозливого характеру, і зростаючим визнанням неоціненної ролі рослин у житті людини. Міські насадження – важливий чинник у створенні комфортних мікрокліматичних умов. Зелені насадження набувають особливого значення, якщо розглядати рослинний світ як зону рекреації людини. Адже більша частина відведеного на відпочинок часу населення проводить у зонах зелених насаджень. Озеленення міста впливає на середовище існування його мешканців. Осаджуючи пил і сажу, поглинаючи токсичні гази та приглушуючи шуми, зволожуючи й охолоджуючи в

літню спеку повітря, збагачуючи атмосферне повітря киснем, легкимиіонами та фітонцидами, рослинний покрив виконує й соціальну середовищевітру функцію. З будівництвом нових житлових районів міста з'явилися зелені насадження поблизу вулиць Стрийської, Наукової, Володимира Великого. Створення цих об'єктів проводили на основі генеральних планів міста і відповідних проектних документів. Упродовж 10 років у місті створено наступні парки: ім. Папи Римського Івана Павла 11, парк «Благовіщення», новий об'єкт природно – заповідного фонду – ботанічна пам'ятка природи дендропарк імені Бенедикта Дибовського. Плани (схеми) територіального планування зелених зон виступають частиною розвитку міста. Незважаючи на розроблений інструментарій з вирішення питань функціонування зеленої зони міста, практика землекористування останнього десятиріччя об'єктів зеленої зони засвідчила ряд негативних тенденцій, зокрема:

- не завжди врегульовано питання землекористування і територіальних меж багатьох об'єктів зеленої зони;

- здійснюється самовільна забудова паркових і лісопаркових об'єктів;

- спостерігається погіршення благоустрою об'єктів зеленої зони та реалізація ними екологічних і соціально – економічних функцій.

У місті екологічна ситуація тісно пов'язана із загальною соціально – економічною й реалізацією екологічної, містобудівної і житлової політики. Екологізація території міста повинна базуватися на концепції сталого розвитку міста, що передбачатиме узгодження і гармонізацію соціальної, економічної й екологічної складових функціонування міської соціоекосистеми задля поліпшення добробуту, здоров'я людей та охорони довкілля.

Висновки:

- наслідки суспільно-просторових змін на території міста слід розглядати як процес,

що триває дотепер. Він супроводжується низкою інших процесів, які стали інструментами розвитку та формування економічних систем, що є наслідком змін у структурі економіки України наприкінці першого десятиріччя XXI століття;

- на основі проведеного аналізу встановлено, що суспільно-просторові зміни в економіці міста виступають як визначальні чинники трансформації територіальної структури міста і його територіального розвитку;

- структурні зміни, що відбулися в економіці міста, істотно вплинули на умови функціонування міста як складної системи, що самоорганізовується, часто призводять до порушення і так не надто надійного балансу природних, культурних, економічних, технологічних і управлінських сфер. Ринок не дає змоги контролювати такі чинники, як забруднення, перенаселеність, соціальне розшарування, монополізм, а також створювати в соціально обґрунтованому обсязі життєво важливі компоненти і служби – громадський транспорт, житло для малозабезпечених, комунальні служби і культурно-побутові об'єкти;

- згідно з аналізом ситуації виробничий комплекс міста, система міського господарства – транспорт, інженерне обладнання і благоустрій території, житловий фонд значною мірою не відповідають сучасним вимогам;

- нерентабельність діяльності і банкрутство багатьох підприємств є причиною неефективного використання міських земель;

- органи місцевого самоврядування не завжди ефективно впливають на просторовий розвиток міста, оскільки хаотична забудова територій, недотримання норм та правил використання земельних ділянок не лише створюють проблеми та обмеження для подальшого розвитку міста, а й загрожують життю його мешканців.

Література:

1. Дьомін М., Сингаївська О. Методологічне визначення фундаментальних понять теорії містобудування. // Досвід та перспективирозвитку міст України. Збірник наук. праць – 2008 – №14. – С.50-61.
2. Мезенцев К. В. Суспільно-географічнепрогнозуваннярегіональногорозвитку: Монографія. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київськийуніверситет», 2005. – 253с.
3. Назарук М.М. Львів у XX столітті: соціально-екологічнийаналіз. Монографія. – Львів: Укр. Акад. Друкарства, вид. Центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 348с.
4. Підгрушний Г.П. Промисловість і регіональнийрозвитокУкраїни. Монографія. – Київ: Інститутгеографії НАН України, 2009. – 300с.
5. Статистичнийщорічникміста Львова за 2015рік / Головне управліннястатистики у Львівськійобласті, 2016. – 138с.

References:

1. Dyomin M., Synhayivs'ka O. Metodologichnevyznachennya fundamental'nykh ponyat teorii mistobuduvannya // Dosvid ta perspektivyrozvytku mist Ukrayiny. Zbirnyk naukovykhprac'. – 2008. – №14. S.50-61.
2. Mezentsev K. V. Suspil'no-geografichneprohnouzuvannyaregional'nohorozvytku. Monohrafiya. – Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyuycentr "Kyivivs'kyyuniversytet", 2005. – 253 s.
3. Nazaruk M. M. Lviv u XX stolitti: sotsial'no-ekolohichnyyanaliz. Monohrafiya. Lviv: Ukr. Akad. Drukarstva, vyd. Centr LNU im. I. Franka, 2008. – 348 s.

4. Pidhrushnyy H. P. Promyslovist i regional'nyy rozvytok Ukrainy. Monohrafiya. – Kyiv: Instytut Geographiyi NAN Ukrainy, 2009. – 300 s.
5. Statystychnyy shchorichnyk mista Lvova za 2015 rik / Jolovne upravlinnia statystyky u Lvivskiy oblasti, 2016. – 138 s.

Аннотация:

Николай Назарук. ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ НА ТЕРРИТОРИИ ГОРОДА ЛЬВОВА В XXI ВЕКЕ: ПРЕИМУЩЕСТВА И РИСКИ НА ПУТИ К УСТОЙЧИВОМУ РАЗВИТИЮ.

Структурные изменения обуславливают преобразования в экономике страны, особенно ощутимы на территории крупных городов. Эти изменения могут быть разными по масштабам и интенсивности воздействия на деятельность субъектов экономики, которые следует рассматривать не только как отдельные в рамках экономической подсистемы города элементы производительных сил, но и как коллективы людей, то есть с позиции социума. В работе рассмотрены геопространственных изменения в распределении земель города Львова, преимущества и риски роста плотности застройки на территории города. В последние годы значительные изменения в пространстве города вносят новые жилые кварталы. Если в 2000 году принято в эксплуатацию жилых зданий 109 единиц, а в 2015 году 433 единицы (соответственно общей площади жилья 95,9 тыс. м. кв. и 571,5 тыс.м.кв.). Большинство застройщиков предпочитают застройку центральных районов Львова. В этом случае жители новостроек получают развитую инфраструктуру с транспортными развязками и объектами социальной сферы: школами, детскими садами, магазинами, спортивными комплексами.

Нерегулируемый приток индивидуального автотранспорта города как на самих магистралях, так и непосредственно на селитебной территории приводит изъятия значительных площадей для размещения автостоянок, расширение объектов транспортного обслуживания, уплотнения территории жилых районов, в том числе жилой застройки, а в конечном итоге ухудшение условий проживания.

Ключевые слова: геопространство, структура городских земель, жилищная застройка, автотранспорт, Львов.

Abstract:

Mykola Nazaruk. SPATIAL CHANGES IN LVIV IN THE XXI CENTURY: BENEFITS AND RISKS ON THE WAY TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT.

Structural changes lead to changes in the economy of the country and are especially noticeable on the territory of the large cities. These changes may be different in scope and intensity of their impact on the economy which should be seen not only as a separate subsystem within the economic contain of the city elements of productive forces, but also as groups of people, from the perspective of society. Geospatial changes in the distribution of land in Lviv, benefits and risks of increasing building density in the city are considered. In recent years, significant changes in the space of the city are brought by the new residential areas. In 2000 were put into operation 109 residential building units, and in 2015 – 433 units (as of housing area 95.9 thousand. sq. m. and 571.5 sq. m.). Most developers prefer to build in the central areas of the city. In this case, residents get the newly developed infrastructure of the roads and social facilities: schools, kindergartens, shops, sports complexes etc.

Unregulated influx of personal vehicles in the city as most highways, as well as directly to residential areas causes the removal of large areas to accommodate the parking zones, expansion of transport facilities maintenance, sealing the territory of residential areas, including residential development, and ultimately worsening of the living conditions.

Key words: geospace, structure of the city land, residential buildings, vehicles, Lviv.

Надійшла 22.04.2017р.

УДК 504.7(477.8)

Михайло МЕЛЬНИЧУК, В'ячеслав СУДИМА, Тарас БЕЗСМЕРТНЮК, Дмитро ТОКАРЧУК

ТРАНСКОРДОННИЙ БІОСФЕРНИЙ РЕЗЕРВАТ ЯК ФОРМА ПОЄДНАННЯ ПРИРОДООХОРОНОЇ ТА РЕКРЕАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ТБР «ЗАХІДНЕ ПОЛІССЯ»)

У статті досліджено транскордонні біосферні резервати як форму поєднання природоохоронної та рекреаційної діяльності. Визначено місце та значення рекреації в структурі функціонування транскордонних біосферних резерватів. Охарактеризовано наявний рекреаційний потенціал транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся». Запропоновано напрями розвитку рекреаційної діяльності в межах транскордонного біосферного резервату «Західне Полісся».

Ключові слова: транскордонний біосферний резерват, природоохоронна діяльність, рекреація, туризм, сталий розвиток, транскордонне співробітництво.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Охорона навколишнього середовища на прикордонних територіях виступає однією із ключових сфер транскордонного співробітництва, оскільки покращення якості довкілля веде до підвищення рівня життя населення,

зростання туристичної й інвестиційної привабливості території. Досягнення даних цілей забезпечується за допомогою проєктів і програм, спрямованих на екологічну інфраструктуру, а також через посилення транскордонного співробітництва у сфері охорони довкілля та рек-